

БАЈКЕ У СЛУЖБИ ОБЛИКОВАЊА ДЈЕЧИЈЕГ САМОПОУЗДАЊА И ЕМПИРИЈСКОГ ДУХА

Апстракт: Бајке представљају изазов и отварају хоризонте у којима дјечија машта обликује један нови свијет. Како бајке у себи крију различите тајне, за дјецу су примамљивије, посебно у свјетлу одгонетања које у дјетету буди маштовите могуће одговоре. Зато бајке проналазе пут до сваког дјетета, најчешће усменим путем, читањем или препричавањем. Како одабир бајки у раном дјетињству утиче на формирање ставова дјецe, овим радом обрадит ће се одабране бајке за дјецу црногорске ауторке Драгане Кршенковић Брковић. Бајкама „Музичар с цилиндром и цветом на реверу”, „Тајна једне тајне” успоставит ћемо мјеру бајке у функцији обликовања дјечије маште. Кроз књигу драмских бајки *Дух Манијој језера и грује бајке* указаће се на моћ бајковитог текста који дјеци отвара видике, даје снагу, отклања збуњеност и подиже самопоуздање у освајању зацртаних циљева, у остваривању снова о чистијој и љепшој стварности.

Кључне ријечи: бајка, драмска бајка, машта, снови.

УВОД

Бајке су *свијет* за себе, путовање у бескрај које дозвољава инфлуентни уплив свакога читаоца у свијет маште и изненађења, а сањарења и размишљања представљају начине схватања рационалних сфера живота. Уносећи несвјесне садржаје у свјесне фантазије, дијете бива одлучније у истраживању свијета око себе, али и опрезније, јер бајке нуде поуку у смислу могућих невоља на које морамо спремно, увијек и наново да одговоримо. „Када је несвјесном материјалу у неком степену дозвољено да уђе у свест и да се оствари у машти, његов потенцијал да нанесе штете – самом себи или другима – прилично се смањује; тада неке од његових сила могу да послуже у позитивне сврхе” (Бетелхајм 2015: 13). Пошто су бајке оријентисане на будућност, оне наводе дијете да у свом свјесном и несвјесном уму оствари независност

у смислу јачања самопоуздања и осјећаја вишег задовољства. Бајке су *училице* које отварају нове свијетове и подстичу развој дјететове личности. Бруно Бетелхајм бајкама придаје моћ којом утичу на развој дјетета као „ниједна књига”. У свом имагинарном облику бајке „представљају процес људског развоја” (Бетелхајм 2015: 17) чинећи тај развој привлачним за дијете.

АЛЕГОРИЈА У СЛУЖБИ ДИДАКТИКЕ

За проучаваоце књижевности за дјецу, Драгана Кршенковић Брковић¹ је занимљива и надасве надарена књижевница која је свој књижевни свијет већим дијелом посветила најмлађим читаоцима. Осебујност њеног стваралаштва је изузетно слојевита јер сама књижевница припада генерацији писаца којима је близак магијски реализам кроз ауторску бајку у којој његује модерни књижевни израз прилагођавајући језик бајке циљаној популацији. Свијетове маште црпи из непресушног богатог врела личних бајковитих предјела који се преливају у иманентној поетици њене списатељске маркантности. Свака њена књига за дјецу, без обзира на тематику, својеврсна је параболо, кључ за отварање дјечијег свијета, окно у тајанственој дубини ишчекивања, порицања и признавања. Ова књижевница је синоним за алегорију којом вјешто отвара нове лавиринте, постављајући смјернице у правцу разумијевања свијета дјетета.

Питала се Сања где то лист, ношен ветром, путује, зашто се капљице росе преливају у толико боја, како се то речи – док си у планини, окружен високим стенама – претварају у јек, где станују песме кади х људи не певају, да ли жарптица из прича које је чула од баке доиста има перје што пламти, па је ватра окружује и кад лети (Кршенковић Брковић 2013: 6).

Њена бајка „Музичар с цилиндром и цветом на реверу” није тек свијет маште дјевојчице Сање која има необичног другара, Музичара из истоимене књиге (наслов ауторске бајке) коју је добила на поклон за рођендан и коју дуго последије рођендана није отворила да прочита. Ова бајка је емпиријски

---

¹ Драгана Кршенковић Брковић рођена је 1956. године. Дипломирала је на Факултету драмских уметности, Катедра за драматургију, Универзитета уметности у Београду, и на Факултету политичких наука Универзитета у Београду. Магистрала је на Филозофском факултету, Наука о књижевности, Универзитета Црне Горе. Ауторка је два романа, двије збирке приповједака, збирке једночинки, монографије о Данилу Кишу, као и више књига за дјецу. Била је гостујућа списатељица у резиденцијалним програмима у САД, у Мађарској и у Аустрији. Добитница је бројних књижевних признања.

подстрек читалачкој популацији дјеце која тек стичу навику читања, не одступајући од знаковитих детаља путем којих подстрекава одрасле да читају дјечи или заједно са њима препричавају прочитано.

„Све што те занима налази се у књигама” – говорила је мама. [...] „Читај, Сања!” – говорио је тата настојећи да му глас буде уверљив. „Убрзо ћеш открити како у књигама сама можеш да нађеш одговоре на своја питања” (Кршенковић Брковић 2013: 8).

Искуства дјетета о *вањском свијету* највећим дијелом долазе из породице, али и из бајки, јер бајке су у функцији усмјеравања дјетета ка истраживању и откривању свога идентитета, својих могућих амбиција, тражећи притом потврду својих могућих талената. Као ниједан други жанр, бајке креирају дјететов свијет страхопоштовања и самопоуздања, утичу на његову афирмацију у контексту социјализације у друштву, његују емпатију и упозоравају да се побједе могу извојевати само из добрих и племенитих побуда. У вјечитој борби између добра и зла, бајке су универзална подршка у смислу помоћи ниоткуда и у безизлазним ситуацијама, јер оне непосредно утичу на унутрашње процесе који се одвијају у појединцу. Главни лик бајке „Музичар с цилиндром и цветом на реверу”, Музичар, има моћ да изађе из *књије својих доживљаја*, и на свој начин приближи дјевојчици Сањи свијет маште за којим она посредно чезне. Оваквом темом ауторка успоставља корелацију између новог читаоца и поменуте бајке у смјеру истраживања унутрашњих властитих свјетова уз обавезно постављање граница реалног и чаробног. На овај начин није вршена присила на дијете како би читало јер тако захтијевају одрасли, већ се сугестивним порукама кроз магичне симболе (*земља музичких ноћа и виолинских кључева, моћ чаробне њилице*) дијете усмјерава на књижевну врсту која ће заузети важну улогу у његовом формирању, утичући на дјететове спознаје и разумијевање живота, јер бајке „доприносе развијању интереса и осјећаја за лијепо” (Паскијевић 2009). Осим наведеног, бајке „продубљују разумијевање сложене природе етичког одлучивања” (Вангид 2018), „обогашују унутрашње искуство, његују машту и фантазију, храброст, радозналост и креативност” (Смајовић 2022: 83). Маштањем се одуховљује биће дјетета у којем се рађа емпиријски дух увијек спреман за изазове. Зато се бајке подводе под штива која у дјетету обликују индивидуалне и друштвене обрасце. Како смо индивидуалне обрасце навели кроз претходни текст у смислу обликовања карактера, а тиме и личности дјетета, друштвени образац је не мање занемарљива категорија јер развија социјалну интелигенцију, пропагира спремност за сарадњу, емпатију за

друге, преузима улогу онога који бира исправно. Босиљка Ђорђевић прави дистинкцију између два круга вриједности. Првом кругу припадају вјечите људске вриједности попут честитости, дружељубивости, љубазности, марљивости, спремности да се другом помогне, љубав према блиским особама, симпатије према другим људима, добронамјерност, самокритичност, спремност на сарадњу, разумијевање и прихватање потреба других људи, осјећање части и личног достојанства, пристojност, морал. У други круг Б. Ђорђевић концентрише моралне вриједности, од личности ка општим, универзалним вриједностима које се пропагирају на глобалном нивоу: од мира у свијету, толеранције, до поштовања људских права (Ђорђевић 2012: 264-275). Стога су бајке најфинија подлога на којој се „тка платно” будућег човјека који је своје етичке норме примио у раном дјетињству и касније их временом надограђивао и обликовао наспрам властитих убјеђења или у складу захтјева друштвених околности. Учена од малена да је тајна „институт повјерења”, дјеца немају свијест о значају овог појма, док се не опробају у друштвеном огледалу, сакупљајући знања о животу и вриједностима.

Имала је тајна и једну своју тајну – више од свега њу је радовало да некој дјевојчици или дјечаку буде прва тајна. Зато се увлачила у дјечије снове, с посебном је пажњом ловила особени сјај у њиховом оку или се трудила да наслути онај, једва видљиви, трептај на њиховом челу, настао само кад би се у даљини назрела силуэта једне нарочите особе (Кршенковић Брковић 2017: 18-20).

Када бисмо поставили питање: „Која је тајна срећног дјетета?”, могли бисмо добити много одговора, али фокус би се односио на вријеме проведено у здравом окружењу у којем се љубављу и толеранцијом, смиренешћу и стрпљивошћу гради мали микрокосмос будућег великог човјека. Зато је повјерење које дијете стиче у дјетињству важна карика којом ће касније везати за себе вршњачку генерацију. Градећи мост повјерења са одраслима, дијете истовремено његује „институт тајне” који ће му се током живота показати као један од већих улога у формирању личности. Одабиром бајке „Тајна једне тајне” указујемо на још један универзални феномен, веома битан у обликовању личности дјетета – способност интуиције.

Поседовати интуицију значи у свакој реалистичкој појави откривати и неке још непознате односе и могућности, доводити далеке ствари у непосредну везу, бити увек мисаоно активан. А бајка, многим чудима, обртима и комбинацијама, изненађује, разиграва дечију машту и мисао, оживљава је, навикава је на рад, спрема је за касније самостално и самоиницијативно активирање (Лукић 1960: 17).

Тајна Манијџој језера и грује бајке представља збирку драмских бајки Драгане Кршенковић Брковић у којој нам ауторка открива богати свијет фантастике у бајковитој драмској форми. Кроз четири драмске бајке: „Дух Манитог језера”, „Дјечак са чаробним прстима”, „Скривено благо малог трола” и „Легенда о Зороу”, ауторка помјера свјетове маште кроз аутентичне ликове који граде јединствену атмосферу, употпуњавајући имагинативне свјетове дјетета. У компилацији фикције и факције ауторка ствара свјетове који се неријетко концентришу на мјестима стварних топонима. Радња драмске бајке „Дух Манитог језера” смјештена је у средишњем дијелу Црне Горе, на планини Лукавица у подручју Манитог језера². Експлицитним одређењем мјеста радње, књижевница позива на истраживање и маштање, посебно ако су дјеца чула за легенду о настанку Манитог језера у којем је некада обитавала неман која би се сваке вечери појавила на површини воде уз обавезан обилазак језера. Свако живо биће које би се затекло у то доба на обали неман би односила у дубину језера. Легенда казује да је на рубовима Манитог језера често боравио син љешанског кнеза Војин, који је дивно свирао у фрулу, а горске виле би га слушале сваку ноћ. Међутим, једне ноћи неман је испливала из воде и убила Војина, на запрепашћење вила које су пролиле силне сузе од којих наста извор Капи или у народу познат по још два назива: Вилина вода или Вилине сузе. Оближњи врх добио је назив по Војину, Војиновац, а језеро назваше Манито.³ За разлику од традиционалних бајки, ова бајка дешава се на реалном локалитету, а протагонисти радње су дјечаци Данило и Никола. У бајци се појављује Стари вилењак – чувар неба и земље, свјетла ваздушних струја, Господар подземних вода, Шумски дух, те слуге Планинске виле. У корелацији са легендом, фиктивни ликови егзистирају на стварном мјесту чиме се поспјешује машта дјетета и његово преиспитивање реалних и имагинарних чињеница и појмова.

---

²Манито језеро налази се у области Лукавице, у централном дијелу Црне Горе. Ово је једно од мањих ледничких језера Црне Горе, које је смјештено у близини Капетановог језера на надморској висини од 1.773м. Назива се још и Брњичким језером, по околном крају Брнику. Манито језеро је окружено травнатим и дјелимично каменитим предјелима. Налази се на 40 минута хода од Капетановог језера, дуго је 220, а широко 140 метара. Највећа дубина му је 13 метара. Бистро је и чисто, управо због своје неприступачности. Облика је јајета, јасно оивичено и тамно зелене, чисте боје. Са највишег врха Лукавице пуца прелијеп поглед на Капетаново и Манито језеро. Преузето са: <https://www.globtourmontenegro.com/me/destinacije/kapetanovo-jezero-26>

³ Иако се у Клаићевом *Рјечнику сѝраних ријечи* топоним Манито подводи под Маниту, што из митологије води ка Великом духу, Богу сјеверноамеричких Индијанаца, у црногорском изворном језику ријеч *манијџ* објашњава се као 'махнит, луд'. Од давнина је позната народна изрека: *Само се манијџи куиа у Манијџо језеро!* На опрез генерацијама, овај локалитет данас егзистира као туристичка дестинација.

Ноћ. Крај Манитог језера спавају Данило и Никола. Из дубине језера појављује се Дух језера, прилази уснулима. Ритуалним покретима изводи чаролију изнад њих. Док то ради, свјетлост титра. [...] Појави се Стари Вилењак. Збуњено се окреће око себе, тражи нешто по земљи. Мрмља и нервозно глади своју дугу браду, љут на себе (Кршенковић Брковић 2010: 13).

Увођењем вилењака и вила, ауторка планирано гради имагинарни свијет који је подложен разумијевању, уз могућности различитих интерпретација, сходно узрасту дјетета, но сви ће разумјети моћ чудесног напитка, снагу вилеине чаролије и зато књижевница улаже на фактор илузије који је веома значајан. „И пјесник и идеолог рабе могућности и специфичности властита идиома како би предочили властиту фантагму кроз менталну слику непостојеће збиље и тако идеју преточе у реални ентитет” (Донат 1984: 166).

УНУТРАШЊИ СУКОБИ

Многе су традиционалне бајке успијевале да буду предложак за стварање драмских бајки („Црвенкапа”, „Пепељуга”, „Снежана и седам патуљака”). Драма се у својој књижевној форми заснива на сукобу, а ликови бајки су у константним сукобима, било да су емотивни, друштвено-социјални или неке друге врсте када је сукоб заснован на неравноправним хијерархијским односима. Бајковите форме Драгане Кршенковић Брковић, било да су кратке прозне или драмске форме, засноване су на дијалозима у којима дијете упознаје вањски и унутрашњи свијет јунака, посебно у драмској форми када кроз дидаскалије осликава унутрашње свјетове својих ликова. У драмској бајци „Дјечак са чаробним прстима”, књижевница веома јасно открива безименог дјечака под чијим прстима ћебе оживљава и има сталну „потребу да заштити свог пријатеља”:

Дјечак се окреће, разгледајући куће крај којих пролазе. Свом ћебету показује детаљ на супротној страни улице. [...] Како дјечаково одушевљење расте док прича о стварима које воли, тако и његово ћебе све радосније реагује. На крају и запљешће врховима својих супротних ивица (Кршенковић Брковић 2010: 60–61).

Моћ којом књижевник може да утиче на дијете је несагледива. Скоро да нема дјетета које није грлило ћебе или плишану играчку и носило са собом свој свијет без којег је било немогуће мирно заспати, посебно ако има

одобрење и заштиту одраслих који благонаклоно прихватају потребе дјетета, као што је у овој бајци лик Вртлара, ћудљивог старца који је учовао чудесно и „испод неугледних ствари и појава”. Књижевница не наводи име дјечака, нити његових родитеља (мајка и отац), а радња ове драме дешава се у „мирном градићу” чиме алудира да се свако дијете може идентификовати са дјечаком у свом граду, сањарећи свој чудесни свијет у којем побјеђују љубав и доброта. „У висини на облаку, дјечак дува у цвијет маслачка док његово ћебе просипа цвјетне латице, пупољке и лишће” (Кршенковић Брковић 2010: 82). И док се драма „Скривено благо малога трола” одиграва у земљи Викинга, а главни лик је викинг Улаф Јакобсон, радња драмске бајке „Легенда о Зороу” доноси читаоцима један никада не одсањани сан, и суштински је најреалнија прича која доноси вјечну борбу између добра и зла, чиме књижевница наставља своју мисију у циљу обликовања дјетета по мјери која је потребна за здрав однос дјетета према вањском свијету, јер бајке пишу одрасли и стога је бајка штиво по мјери одраслих у корист дјететовог емотивног и менталног напретка:

Давно је речено да су бајке књижевни облик из којих се да наслутити прави смисао људског хода кроз простор и време. Давно је потврђено да свака бајка својим дубљим значењима разоткрива истине које живот пред нас мноштвом, некад сјајних и бљештавих, а некад свакидашњих и безличних, појавних облика. [...] То што се ради „тек за децу” не умањује обавезу озбиљног приступа и изношења (уколико сопствене снаге допуштају) озбиљних резултата (Кршенковић Брковић 2019: 26).

ПУТ ДО САМОГА СЕБЕ

У бајкама књижевнице Драгане Кршенковић Брковић откривамо трагове извјесних архетипова и процеса индивидуализације, јер су ликови Старог вилењака, Планинске виле, Прољећне виле, Духа језера, Шумског духа архетипски ликови. По Јунговој теорији, бајке су „фантастичне приче, изузетно погодан материјал за анализу архетипских мотива, ликова и симбола колективног несвесног” (Тређешанин 2011). Бајка, дакле, симболички представља архетипски процес сазријевања дјетета и интеграције његове личности. Бетелхајм открива „крајње егзистенцијалне проблеме који се детету постављају у току његовог развоја”. Он је мишљења да бајка помаже дјетету да „схвати, прихвати, и превазиђе сопствене свесне и несвесне страхове, дилеме и бриге да ли је вољено или је одбачено, како се одвојити од родитеља, како превазићи страх од мрака, како открити своју унутрашњу снагу”

(Требјешанин 2015: 336). Јунак у бајкама је, по Ериху Нојману, „симбол младог, нејаког, свесног *ја* које се бори за своју независност од моћних сила несвесног, које прете да га прогутају” (Нојман 1994). Као што се кроз бајке Драгане Кршенковић Брковић дијете подстиче на читање бајки и маштање, оно истовремено образује свој идентитет кроз моралну вриједност повјерења. У драмским бајкама млади читалац изучава моделе како се исправља неправда уз помоћ чудесних средстава, било да су у питању чаробни напици или моћни чудесни камен. Због свега наведеног, бајке су у служби учења и охрабтивања у смислу спремности на изазове и неодустајање од истих. Бајке су штиво којим дијете превазилази своје страхове и храбро се супротставља искушењима уз обазриву процјену доброг и лошег. Особине позитивних јунака, попут доброте, спремности на помоћ, несребичности и праведности представљају за дијете свијет добрих особина који је потребно усвојити како би у свијету одраслих одабрали прави пут за себе и до себе самог.

ИЗВОРИ

Кршенковић Брковић (2010): Dragana Kršenković Brković, *Duh Manitog jezera i druge bajke*, Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Кршенковић Брковић (2013): Драгана Кршенковић Брковић, *Музичар с цилиндром и цветом на реверу*, Креативни центар: Београд.

Кршенковић Брковић (2017): Dragana Kršenković Brković, *Tajna jedne tajne / Secret's secret*, Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

ЛИТЕРАТУРА

Бетелхајм (2015): Bruno Betelhajm, *Značenje bajki, pogovor* Žarko Trebješanin, Beograd: Nova knjiga plus; Podgorica: Nova knjiga.

Брковић (2019): Čarna Brković (ur.), *Lutkarsko pozorište PLAVA LAGUNA 1994-1996 / Puppet Theatre BLUE LAGOON*, Podgorica: Sekretarijat za kulturu i sport Glavnog grada Podgorice.

Вангид (2018): Nur Muhammad Wangid, The benefits of educational tales in teacher and student perspective, *Jurnal Prima Edukasia*, 6(2), 196-202. DOI:10.21831/jpe.v6i2.21795.

Димоски (2015): Sanja Dimoski, *Čudesno u nama, od bajke do psihoterapije*, Beograd: Čigoja.

Донат (1984): Branimir Donat, *Fantastične figure*, Beograd: Književne novine.

Ђорђевић (2012): Bosiljka Đorđević, „Nije zlato sve što sija” – Narodna poslovice (ili Druga strana darovitosti), u: G. Gojkov, A. Stojanović (ur.), *Darovitost i moralnost*, Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov”; Arad, Romania: Universitatea de Vest „Aurel Vlaicu”; Bitolj, Makedonija: Univerzitet „Sv. Kliment Ohridski”; Ptuj, Slovenija: Pedagoški fakultet, REVIVIS – Institut za razvijanje nadarenosti, 264–275.

Клаић (1989): Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Nakladni zavod МН

Лукић (1960): Драган Лукић, *Байка у живојоу гејгејоу*, Београд: Рад.

Нојман (1994): Ерих Нојман, *Историјско јорекло свесџи*, Београд: Просвета.

Паскијевиц (2009): Mikola Paszkiewicz, Uloga autorske bajke u odgoju predškolske djece, *Život i škola, časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol. LV/22, 185–189.

Смајовић (2022): Amina Smajović, Promicanje ideje опрег добра u bajkama, u: *Vajka u XXI stoljeću – izazovi novog vremena*, knjiga 1, Sarajevo: Udruženje za promociju kulture „Fani”, 82–94.

Тређешанин (2011): Žarko Trebješanin, *Rečnik Jungovih pojmova i simbola*, Beograd: Zavod za udžbenike.

Тређешанин (2015): Žarko Trebješanin, Betelhajmova analiza bajki i psihičkog razvoja deteta, pogovor, u: Bruno Betelhajm, *Značenje bajki*, Beograd: Nova knjiga plus, Podgorica: Nova knjiga.

<https://www.globtourmontenegro.com/me/destinacije/kapetanovo-jezero-26>

Andrijana A. Nikolić

Faculty of Montenegrin Language and Literature
Cetinje

THE ROLE OF FAIRY TALES IN DEVELOPING CHILDREN'S SELF-CONFIDENCE AND EMPIRICAL KNOWLEDGE

Summary: Fairy tales represent a challenge and open horizons in which children's imagination shapes a new world. As fairy tales hide different secrets, they are especially attractive for children, serving as puzzles that need to be solved with the use of children's imagination. Therefore fairy tales find their way to every child, most often orally, through reading or retelling. Since the selection of fairy tales in early childhood affects the formation of children's attitudes, this paper analyses selected fairy tales for children by the Montenegrin author Dragana Kršenković Brković. Through the fairy tales "Mužičar s cilindrom i cvetom na reveru" (The musician with a top hat and a flower on his lapel) and "Tajna jedne tajne" (A secret of a secret), the role of fairy tales in shaping children's imagination is explored. The paper highlights the power of fairy tales that broadens children's horizons, gives them strength and raises self-confidence.

Keywords: fairy tale, fairy tale drama, imagination, dreams, secret.